

Egy elfeledett Réczey-tanítvány: Martiny Kálmán (1864–1935), a felvidéki sebészet jelese

Kiss László dr.

Az 1907-ben alakult Magyar Sebésztsársaság évente megtartott nagygyűléseinek egyik gyakori előadója Martiny Kálmán volt. Neve ma ismeretlenül hangzik még a sebésztudók körében is; nem szerepel a 2004-ben kiadott Magyar Orvoséletrajzi Lexikonban sem [1]. Születésének 150. évfordulója jó alkalom arra, hogy alakját, munkásságát visszahozzuk a köztudatba.

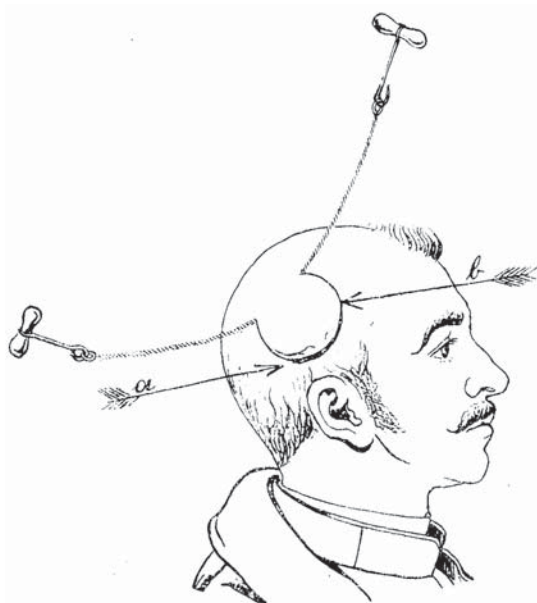
Martiny (Martini) Kálmán 1864. július 12-én született a felvidéki Zólyom megye hasonló nevű városában, Zólyomban (ma: Zvolen, Szlovákia). Atyja, Martiny Antal, a kamarai uradalom hivatalnok volt, édesanyja neve Herkovic Apollónia. Tizenhárom évvel korábban született bátyját, Martiny Istvánt (1851–1917) kiváló bányamérnöként tartja számon a bányászati és kohászati szakirodalom.

Középiszkoláit a közeli Besztercebányán (ma: Banská Bystrica, Szlovákia) és Máramarosszigeten (ma: Sighetu Marmației, Románia) végezte, majd a pesti orvosi kar hallgatója lett. Az 1890/91-es iskolaévben szerzett orvosi diplomát. Előbb az Anatómiai Intézetben dolgozott, majd 1891-től a Lumniczer Sándor (1821–1892) vezette II. sebészi klinikán műtőnövendék. Miután 1893-ban megszerezte a műtői oklevelet, a Lumniczer örökébe lépett Réczey Imre (1848–1913) professzor tanársegéde lett. Innen származik első közleménye is: 1893-ban 23 egyénen végzett osteotomia eredményeiről számol be. „Szigorúan Mac Ewen¹ szerint operálunk, közvetlenül a műtét előtt sterilizált eszközökkel és az egész vétagnak – az aseptikussá tett műtési tér kivételével – sterilizált kendőkkel való begöngyölése mellett” – ad hírt az antiszeptikus mindennapi gyakorlattá válásáról a II. sebklínikán [2]. Egy évvel később már Réczey „kórodai tanársegédeként” jelenteti meg háromrészes dolgozatát az *Orvosi Hetilap*ban „Adatok a trepanatio javallatához” címmel. Kitűnően képzett sebészként hagyta el a fővárost 1897 őszén, hogy elfoglalja Trencsén vármegye megyei kórházának sebész főorvosi állását, Trencsén városában (ma: Trenčín).

A megyei kórház építésének kezdeményezője a híres sebészdinasztia megalapozója, Erdélyi/Verebélyi József (1809–1880) volt, aki megyei főorvosként 1843-ban tette meg javaslatát. Az építkezés csak 1849 elején indult meg – a kórház megnyitásának dátuma a kórház törté-

netét tárgyaló szlovák forrásból nem derül ki [3]. Verebélyi a szabadságharcban vállalt szerepe miatt kegyvesztett lett, és így valószínűleg a kórház első sebésze és igazgatója az a helyi születésű Huszár Károly (1816–1878) lehetett, aki 1844-ben Bécsben szerzett orvosi, majd ezt követően Pesten sebészdoktori oklevelet [4]. Utóda a magyar és szlovák orvos- és tudománytörténészek által is számon tartott entomológus és botanikus, a Grácban orvosi oklevelet szerzett Brancsik Károly (1842–1915) lett. 1897-ig volt a kórház igazgatója, sőt 1879-től ő volt Trencsén megye főorvosa is [5]. Brancsiknak nem volt sebészi képzettsége és a megye-orvosi teendők ellátása mellett valószínűleg ideje sem a sebészet művelésére, illetve az ehhez való feltételek megteremtésére. Egyet érthetünk ezért a már említett kórház-történet-íróval, aki Martiny kezdeti éveiről lakonikusan megjegyzi, hogy „sok nehézséggel kellett megküzdenie” [3]. Egy 1893-as feljegyzés szerint például még nem volt vízvezetéke a kórháznak, a fűtés is „helyileg”, kályhákkal történt. A 112 ágyas, egyetlen emeletes épületből álló kórházban mindössze egy kádfürdő és egy tusoló állt a betegek rendelkezésére. Valószínűleg ez lehetett a helyzet Martiny megérkezésekor is. Az anyagi nehézségeken túl Martinynek meg kellett küzdenie a betegek bizalmatlanságával is, a korabeli felfogással, amely szerint a kórházba csak meghalni mennek az emberek. A körülmények majd csak 1912-ben javulnak az új – máig működő – sebészeti pavilon átadásával. Martiny 1921-ig volt a sebészet főorvosa – utóda a Brünnből jött Jozef Kocian lett –, kórházigazgatói funkcióját azonban nyugdíjaztatásáig, 1934-ig megtartotta [6]. 1935. november 21-én hunyt el Trencsénben.

E rövid életrajzi vázlat után fordítsuk figyelmünket Martiny sebészi tevékenysége felé. „A momentumok a szlovákiai sebészet történetéből” című monográfia meglehetősen kurtán jellemzi Martiny ez irányú érdemeit: „Szokványos hasi sebészetet művelt” [6]. Nos, ez messze nem felel meg a valóságnak, hiszen hassebészként is jóval a „szokványoson” túl teljesített, és korántsem csak hasfelnýtásra vállalkozott. A monográfia nem említi egyetlen publikációját, egyetlen, országos fórumon – a bevezetőben említett sebész-nagygyűléseken – tartott előadását sem. Pedig lenne mivel büszkélkednie a szlovák

1. ábra | Martiny Kálmán rajza a Wagner-műtét módosításáról

kollégáknak, az 1918-as összeomlás után új országba, Csehszlovákiába került trencsényi sebész főorvost illetően.

Az említett kezdeti nehézségek ellenére Martiny már a kórházba érkezést követő évben bizonyította nem akármilyen képzettségét. 1898. április 17-én már agylékeletést végez egy 40 éves lázás, jobb oldalára megbénult és Jackson-epilepszia rohamait produkáló betegen. „Ha az anamneszticus adatokat mérlegeljük, összevetjük azon időpontokat egymással, amikor a sérülés a beteget érte, görcsök és bénulások beállottak... arra következtetésre kellett jönnünk, hogy valószínűleg egy mély agytályog fejlődéssel van dolgunk” – utal Martiny a vidéki körülmények közt is eredményesen alkalmazható, a Réczey-iskolában szerzett klinikai gondolkodásmódra [7]. A következő években a kollégája, Brancsik Károly által alapított Trencsén vármegyei Természettudományi Egylet évkönyveiben publikálja a „Szúrt sebek miatt végzett hasmetszések” (1900, 1901), „Sebészi beavatkozások és azok eredményei a csontokon és ízületeken” (1903), „Bélcsavarodás” (1905) és „Bélcsavarodás és belső bélelzáródás miatt végzett hasmetszések” (1906) című dolgozatait.

Nem lett hűtlen azonban az *Orvosi Hetilaphoz* sem. A lap 1904-ben „eredeti közleményként” ismerteti a Wilhelm Wagner (1848–1900), német sebész által 1889-ben bevezetett „osteoplasticus trepanatio” Martiny által javasolt módosítását [8]. A Wagner-műtét lényege: úgy alakít ki egy, a görög ómega betűre emlékeztető lágyrészcsont-lebenyt, hogy annak az ómega két szára közötti kocsánya összefüggésben marad a lágy részekkel. Így folyamatos marad a lebeny vérellátása is, ami a szövődésmenyes gyógyulás egyik feltétele. A műtét kockázatos része a kocsány alatti csont átvésése úgy, hogy a lágyrész-kocsány ne sérüljön. Martiny módosítása abban

állt, hogy nem vésőt, hanem az 1894-től ismert Gigli-féle² drótfűrész használta az ómega-szárak közötti rész átvágásához (1. ábra). A módosítás „tesztelésére” alkalmat adó beavatkozásra a császári és királyi csapatkórház „műtőtermében” került sor 1904. április 9-én, kloroformnarkózisban. (Trencsényben ez idő tájt a 71-es cs. és kir. közös és a 15-ös m. kir. honvéd gyalogezred állomásozott. A háború kitörése után a hadi szolgálatban álló orvosok száma Trencsényben is szaporodik, hiszen például 1914 decembere és 1915 áprilisa közt a trencsényi hadkiegészítő orvosa volt dr. Brenner József [9], akit ma Csáth Géza íróként ismerünk.) Az egyórás műtét során Martiny két csontszilánkot távolított el a subduralis vérmömleny alatti területről, majd az osteoplasticus lebennyel fedte a trepanáció helyét. „A Gigli-féle fűrész kitűnően bevált... a műtétet e módosításom lényegesen megrövidíti.”

1907-ben, a Magyar Sebésztársaság megalakulásával új szakasz kezdődik a trencsényi sebész életében is. Nemcsak tagja lesz a társaságnak, hanem nagygyűlései egyik legaktívabb résztvevője is. Már az első, 1907-es nagygyűlésen hozzászól Polyák Lajos „Orr-garat- és gégebagyok gyógyítása mesterséges vérbőséggel” című előadásához. Jelezve, hogy a vidéki sebész gyakran szembesül más szakterületek (gégészet) problémáival is. Az igazi bemutatkozása azonban a június elsején „Csigolyatörés miatt végzett laminectomia” címmel tartott előadása volt. Az 1906. január 12-én, ismét a csapatkórházban végzett, a gerincvelő feltárását és nyomás alóli felszabadítását célzó, Martiny által végzett laminectomiát az agysebészet-történet a Magyarországon végzett első ilyen jellegű műtétek közt tartja számon [10]. A hallgatóság és Manninger Vilmos (1876–1945), a laminectomia másik úttörőjének figyelmét is felkeltő kazuisztika nemcsak a nagygyűlés évkönyvében, hanem a *Budapesti Orvosi Újság* 42. számában is megjelent 1907-ben.

A 1907-ben, majd a következő években a sebésztársaság nagygyűlésein tartott előadásai jól példázzák, hogy Martiny több volt, mint „hassebész”. 1908-ban például „radikálisan operált peniscarcinoma” esetét, 1912-ben „hólyag- és vesezúzódás” miatt végzett beavatkozásait ismertette kollégáival. Hassebészként való ismertté válása azonban nem meglepő, hiszen az ilyen típusú beavatkozásokra lényegesen gyakrabban került sor a vidéki gyakorlatban is, mint a heroikus műtétnek számító agylékelésre vagy gerincműtetre. Valószínűleg az 1908-ban „Az ileus gyógykezelése a vidéki magángyakorlatban” című előadásával vívta ki azt a megtiszteltetést, hogy 1910-ben Hüttl Hümér (1868–1940) budapesti sebész főorvos mellett ő legyen a nagygyűlés főtémájának, a bélelzáródásnak (ileus) egyik referálója [11].

A „irodalomban” 84 tételre, köztük a magyar hassebészetté úttörőinek – Hüttl Hümér, Borszékly Károly, Herczel Manó, Chudovszky Móric, Pólya Jenő, Milkó Vilmos, Winternitz Arnold, Manninger Vilmos, Alapy Henrik – munkáira hivatkozó referátum kitűnő forrása a sebészet XIX. század végi, XX. század eleji történetének.